

Den medtagna
Fritänkaren

Nr. 279 November 2019

Tjugosjunde årgångens nummer 9

Innehåll :

Ahasverus annaler, del 190: <i>Clara Schumann</i>	2
Brahms avsked	4
Bankruttören	7
Rembrandtsyndromet	7
César Birotteau (<i>Balzac</i>)	8
Ur ett brev till en fordringsägare	9
Från årets bokmessa	9
Skyggheten	10
Månadens filmurval (bl.a. Orson Welles "Don Quijote")	11
Några milstenar, november 2019	17
Samtal på vägen – höstresan 1992, del 2: <i>Till Palermo</i>	17

Fritänkaren, som utkommit med 278 nummer sedan 1992 i både pappersform och på nätet, har aldrig sökt eller undfått något statligt eller kommunalt stöd eller bidrag för sin utgivning, ägnar sig mest åt litteratur, musik, film, politik, filosofi, religion och resor men även åt annat. Den är inte på något sätt anknuten eller ansluten till någon ideologi eller åskådning av vad slag det vara månne, utan tar tvärtom avstånd från varje institution som kräver okritisk underkastelse, och är helt oberoende humanistisk.

Den har aldrig haft någon sponsor. Samtliga tidigare nummer finns tillgängliga på

Wordpress: <https://clanciai.wordpress.com/fritankaren/>

Beteckningen *Fritänkare* är ursprungligen tysk och står för person som i religiösa och ideologiska frågor inte erkänner någon auktoritet och därför är kritisk och avståndstagande mot alla religiösa och ideologiska institutioner och framför allt deras eventuella dogmatik.

Redaktion : C. Lanciai, Ankargatan 2 A, 414 61 Göteborg, tel. 031-247887.

Donationer mottages med tacksamhet.

Bankkonto: 6682-338 254 102 (Handelsbanken, "Fritänkaren", C. Lanciai)
eller Göteborgs Skrivarsällskaps plusgirokonto, pg 35 86 46 – 8

Glöm inte att ange avsändare!!

Alternativt IBAN-nummer:

SE37 5000 0000 0500 7297 2165

Bic-code: ESSESESS

Redaktionsslut för detta nummer : 26.10.2019

Copyright © C. Lanciai med medarbetare

Det nästsenaste numret av *Fritänkaren* finns alltid tillgängligt på nätet jämte andra skrifter:

www.fritenkaren.se

e-post-adress : clanciai@yahoo.co.uk

Fritänkarens enda ambition är att göra varje nummer läsvärt från början till slut.

Jag har redan berättat om mitt möte med den gamle dödssjuka Brahms och hans avsked, men en sak som jag inte ens kunde bekänna för honom var, att jag faktiskt träffade Clara Schumann. Jag hade alltid haft den största respekt för henne och därför aldrig vågat närma mig henne, men när ytterligare ett av hennes åtta barn med Robert dog, och den tredje av hennes fyra söner, måste jag bara gå och se om jag kunde göra något för henne.

Hon började bli gammal, och det var ju inte så konstigt. Hon hade länge haft problem med händerna, så att det gått så långt att läkarna förbjudit henne att öva mer än en timme om dagen, men hon var outtröttlig och hade ingenting annat att leva för än musiken, som var hennes hela liv. Hon gav konserter även om det var rena självplågeriet, och hon hängav sig åt detta självplågeri för musikens skull utan att ta någon hänsyn till sig själv. Hon var ändå sin tids främsta kvinnliga pianist och fortsatte ge konserter långt efter att Franz Liszt hade slutat. Sin sista konsert gav hon vid 72 års ålder, och då hade hon hållit på i mer än 60 år. Hon ansåg framför allt att det var hennes plikt mot Robert att i det oändliga fortsätta lansera och sprida hans musik, i synnerhet som han knappast fått något erkännande alls under sin livstid. En gång när han satt med i publiken på en av Claras konserter kom han i samspråk med den som satt intill som fick veta att Robert var Claras man. Då frågade konsertbesökaren förvånat: "Jaså? Är ni också musikanter?" Ingen kände till Robert, men alla kände till och beundrade Clara.

Naturligtvis var hon överlägsen som pianist och en långt bättre pianist än Robert, som ju hade sina anatomiska problem med handen, och hon kom egentligen närmast Chopin i stil, teknik och uttryck, vilket man ständigt hör i hennes egen musik – hon gjorde ju bland annat en suverän pianokonsert i A-moll som inte står långt efter Roberts egen, och som nästan nått samma status 100 år efter hennes tid.

Hur bruten av sina sorger hon än var så var hon inte knäckt. Det såg man genast på henne.

"Jag tackar er för att ni kommit för att uttrycka ert deltagande i min svåra sorg, och det betyder oerhört mycket för mig. Det är många som deltagit i sorgen men få som personligen infunnit sig för att uttrycka det. Ni är nästan den enda. Vad kan jag göra för er för att visa min tacksamhet?"

Fastän hon tidvis var hänvisad till rullstol och visade sig så litet som möjligt offentligt, hon tjänstgjorde fortfarande som pianolärare men inte mer än en eller en och en halv timme i veckan och var tjänstledig fyra månader i året, hade hon alltjämt samma strålgång, främst genom ögonen, som hon haft hela livet. Jag kunde förstå att Robert fallit för henne redan som liten flicka, när han bodde hos familjen Wieck för att ta pianolektioner av hennes pappa, som höll henne hårt och nästan under oupphörlig uppsikt, då hon var hans enda barn efter hustruns för tidiga död och inte hade någon annan att bry sig och beskydda. Därför upplevde han Robert som ett sådant hot.

Hon kunde naturligtvis inte göra någonting för mig. Jag hade ju kommit dit för att försöka göra någonting för henne, så jag var helt ställd inför hennes erbjudande. Då såg jag min chans.

"Jag kände Robert. Kan ni så här långt efteråt berätta någonting om honom som världen inte redan känner till?"

Då såg jag en tår i hennes ögon samtidigt som ett ljus spred sig över hennes ansikte, som en sorts förklaring genom en ridåöppning. Jag såg genast att hon gärna ville berätta, hur smärtsamt det än var.

"Jag vet inte vad ni redan känner till", svarade hon, "men det har ju pågått oerhörda ryktesspridningar om honom. Alla tror att han blev galen och dog av syfilis. Vad det än var, så var det inte det. Ingen läkare har blivit klok på hans

sjukdomshistoria, det har egentligen bara varit spekulationer och gissningar och ingenting annat, då ingen vet någonting, och läkarna är för yrkesstolta och självmedvetna för att vilja erkänna att de inte fattar och vet något. Min uppfattning är att han helt enkelt levde ihjäl sig. Han var så intensiv och så fruktansvärt aktiv och arbetsam, att det måste hämma sig i längden. Han kunde inte skona sig utan bara måste arbeta som besatt hela tiden, som en narkoman, men hans last var hans kreativitet och arbete. Han kunde inte ta det lugnt och vila. Hans enda avkoppling var barnen, som han avgudade, och lyckligtvis slapp han uppleva att så många av dem skulle dö för tidigt. Det är ju bara en av hans fyra söner som har överlevt hittills, och folk säger att de var smittade av hans sjukdom – min fars argument mot vårt äktenskap var ju att han hade sinnessjukdom i familjen, men vilken familj har inte det? Dessutom har Mendelssohns barn drabbats av samma syndrom som våra, så att de inte heller hade stora utsikter att nå en naturligt hög ålder, medan åtminstone två av våra döttrar utgör bevis för att Robert var frisk, och de kommer att bli mycket äldre än jag.”

”En annan vandringshistoria om er är att Robert när ni blivit gifta hindrade er från att fortsätta komponera, då han skulle ha ansett att en kvinnas viktigare uppgift är att ta hand om barnen och hemmet än att komponera.”

”Det är en plump missuppfattning. Tvärtom beklagade Robert att barnen och hushållsarbetet hindrade mig från att komponera, och han skulle gärna ha sett att jag komponerade mera och uppmuntrade mig däri. Han ansåg mig jämbördig med honom som komponist, men jag var alltid medveten om min underlägsenhet gentemot honom. Jag var skickligare som pianist, jag hade blivit satt i hård träning av min far redan som minderårigt barn, medan Robert tyvärr fick svåra problem med det tekniska genom sina händers bristfällighet. Men som tonsättare var han överlägsen. Jag var ingen melodiker och kunde egentligen bara åstadkomma skuggor och efterdyningar av Chopin, medan han hade nästan samma starka melodiska sinne som Beethoven och kunde trolla fram teman som satte sig i var mans sinne direkt. Det kunde aldrig jag. Han stod i skuggan av Beethoven, men av alla Beethovens efterföljare var nog han i alla fall den som kom närmast Beethovens dynamik och dramatik i sitt tonspråk.”

”Kan er relation med Johannes Brahms ha haft någon betydelse i hans sista sjukdom och död?”

”Det undrar alla, och hur mycket jag än upprepar och insisterar på ett negativt svar vill de inte acceptera det utan bara fortsätter spekulera och sprida rykten.

Robert älskade Brahms och hade all anledning att göra det. Jag omfattade honom med samma innerliga värme och hjärtliga vänskap för Roberts skull, och efter Roberts död blev Brahms nästan som min fortsatta kontakt med Robert. Det var bara för Roberts skull jag älskade honom, och när han generöst och ädelt friade till mig ett lämpligt antal år efter Roberts död tog jag det bara som den mest välvilliga tänkbara gest. Jag tror att han var mycket väl medveten om att jag bara måste svara nej. Det var inte bara ålderskillnaden, det var ju fjorton år mellan oss, men det fanns ingenting som kunde göra det möjligt. Ett förhållande var uteslutet, och jag svarade honom, att om han nödvändigt kände att han ville gifta sig och ha barn så fanns det ju andra bättre, yngre och vackrare damer, som säkert skulle acceptera honom. Han var ju i farten i sin karriär och kom i kontakt med många, och han lyckades tror jag rentav med en förlovning, som blev mycket kortvarig. Framför något förhållande alls föredrog han sin själsvänskap med mig och kanske mest för vårt gemensamma innerliga band med Robert.

Han var ju vacker och tilldragande som ung, och det har alltid förvånat mig att han alltid förblev ren som ungar, men det var också av trohet till musikens renhet och andlighet. Liksom jag inte kunde något annat än förbli Robert trogen genom att förbli musiken trogen, så valde han exakt samma andliga trohet.”

”Men han bodde ju hos er och blev som en del av familjen genom att han hjälpte er så självupppoffrande med era barn när Robert var borta.”

”Ja, det gjorde han, och det mer än något annat har jag alltid varit honom hjärtinnerligt tacksam för. Utan honom hade vi aldrig klarat oss. Han älskade våra barn och blev som en onkel för dem. Han hjälpte oss inte minst finansiellt, men när vi klarat oss genom det värsta och började klara oss själva gjorde jag det klart för honom att han måste finna sin egen väg och inte känna några som helst förpliktelser mot oss. Han lydde som den goda vän han var.”

Hon avfärdade och gjorde sitt bästa för att avliva alla rykten och spekulationer om henne och Brahms, men när hon och Brahms kom överens om att förstöra deras gemensamma korrespondens under Roberts sjukdomstid lät hon sig övertalas till att inte förstöra dem alla. Kort sagt, allting vittnar om och bestyrker att de båda, Clara Schumann och Johannes Brahms, framlevde sina liv oförvitligt som celibatärer med dock det förhållandet gemensamt, att de båda förblev Robert Schumann innerligt trogna.

*Artikeln om Brahms avsked förekom i nr. 255 för 2,5 år sedan.
Då de båda kompletterar varandra kan det vara lämpligt att köra den här i repris.*

Brahms avsked

Detta är ett smärtsamt kapitel, och jag kan ännu idag inte tänka på det utan rörelse. Jag hade inte behövt göra det, men trots pinsamheten kändes det alltför angeläget för att jag skulle kunna låta bli. Någon måste visa den erforderliga medkänsla som tillfället krävde.

Det var nämligen så att Clara Schumann hade gått bort. Denna kanske 1800-talets mest hjältemodiga kvinna (ehuru det fanns många sådana) hade jag alltid fängslats av genom hennes exempel, hon hade ju gift sig med ett tio år äldre dynamiskt geni som kanske led av syfilis och gett honom åtta barn, som hon blev ensam med när maken först försökte begå självmord och sedan blev kroniker på ett primitivt sinnessjukhus, och som hon ensam måste försörja och uppfostra, medan livets krav

på henne som pianist var övermänskligt – det var det enda sättet för henne att försörja sig och sin stora familj. Utan Brahms hjälp hade det aldrig gått.

Jag visste vad hon betydde för honom. Hon var hans enda kärlek. Det hävdade han själv. Hon var hans allt.

Samtidigt var det en förbjuden kärlek. Robert Schumann stod emellan dem. Han var hennes enda man och den som faktiskt gav Brahms hans karriär som generös mentor, och efter Roberts apokalyptiska och själsförintande slut förblev han ändå hennes enda man, som hon fortsatte leva för genom hans musik, och det var bara den tjänsten Brahms kunde dela med henne.

Jag bara måste söka upp honom och försöka kommunicera mitt innerliga deltagande i sorgen efter 1800-talets största kvinnliga musiker – mot henne framstod till och med Franz Liszt som nästan en fåfäng tölp.

Han tog emot mig i sin enkla hyreslägenhet i Wien med saktmodig vänlighet, men när jag såg honom fick jag en chock. Det var inte samme Brahms mera.

Han hade alltid varit kärnfrisk, en robust hamburgare med en pålitlig järnhälsa som nästan ingen av hans samtida kolleger kunde uppvisa maken till, kanske med undantag av Verdi. Nu såg jag honom plötsligt gammal vorden och inte nog med det, utan jag såg en missfärgning i hans ögon.

Trots sitt vita hår och stora gråa skägg hade han aldrig sett gammal ut förut. Han var ju ändå bara 63 och stod fortfarande på topp, men det mest chockerande med hans uppenbarelse var att det var övertydligt åtminstone inför mina ögon att han hade gett upp. Han ville inte vara med längre och stannade bara kvar av tvång för att snarast möjligt vilja kapa förtöjningarna och följa efter.

Han bjöd mig vänligt på te och frågade därefter om mitt ärende. Jag nalkades ämnet med den största försiktighet.

”Jag kom egentligen hit bara för att uttrycka mitt stora deltagande i sorgen efter Clara Schumann. Jag visste vem hon var.”

”Kände ni Robert också?” frågade han genast.

”Ja, jag kände Robert också. Han var den största musiker jag har känt, och ändå har jag känt många. Ingen musiker har jag älskat som honom.”

”Då har vi något gemensamt”, sade han stilla. ”Men kände ni Clara?”

Det kunde jag inte säga att jag hade gjort, så nära henne hade jag aldrig kommit att jag kunde säga att jag kände henne.

”Men om ni kommer hit från Gud vet var, bara för att uttrycka er medkänsla med min förlust av henne, måste ni ha känt henne tillräckligt för att förstå henne som människa.”

Detta kunde jag inte förneka.

”Ni förstår”, nu öppnade han sitt hjärta, han hade tydligen fått förtroende för mig, ”det är inte bara henne jag har förlorat genom henne. Hon var även mitt sista band med Robert. Ingen av de andra kände henne eller Robert. Wagner föraktade honom, Liszt och Clara kunde aldrig samsas, medan alla de som verkligen kände och kunde uppskatta honom är för länge sedan döda. Hon var den sista. Jag ser henne som min sista länk med livet. Nu har jag ingenting kvar att leva för.”

”Men er musik...?” försökte jag.

”Min musik är min sorg. Min största musik är mina tårar. Jag har gråtit blod över Robert och Clara, inte konkret, men i andlig mening, och jag upphör aldrig att gråta över dem. Hur kunde livet vara så orättvist? Jag förstår det inte. Jag är en god kristen, men livets orättvisa kan jag aldrig försona mig med. Varför måste de alla dö? Det har aldrig funnits ett större musikaliskt geni än Mendelssohn. Vad gjorde han för att behöva dö vid bara 38 års ålder? Även han liksom Schumann hade en älskad hustru med ett antal barn, som utan honom lämnades faderlösa av ödet, som om Gud övergivit dem. Chopin fick ett ännu grymmare öde, den mest gudabenådade pianomusiker som någonsin funnits och som aldrig kan få någon like, måste leva ett

liv som kronisk patient hotad av döden från barndomen ända tills han måste ryckas bort vid bara 39 år. Och Schubert, det största musikaliska geniet av alla? En sprängfylld kassakista av melodik av renaste guld, en musikalisk skattkammare med resurser för en evighet, och så måste han avbrytas vid bara 31 års ålder. Och Beethovens dövhet. Vad är det för ett groteskt öde av ensidig orättvisa som så hänsynslöst härjat bland de främsta och högsta av musikens andar?

Men det är inte det värsta. Resultatet av denna gudlösa räfst bland de yppersta innebär att det inte finns någon återväxt. Vi seriösa musiker är nu ett utdöende släkte, och det finns ingen som kan ta över när jag är borta. Man kommer att glömma den riktiga musiken och ersätta den med sådant som jag tvingades spela på hamburgerbarerna för löst folk och horor. Nu är också både Wagner och Bruckner döda, även Tjajkovskij dog för tidigt och helt i onödan, vi var som bröder han och jag, med samma födelsedag dessutom, Verdi är gammal, tjugo år äldre än jag, Liszt blev inte mer än en återvändsgränd in i den obegripliga abstrakthetens självbedrägeri, och Hugo Wolf är dödsdömd genom sitt eget leverne. Jag erkänner det. Han har rätt. Han är min främsta kritiker, men han är knivskarp i sin skicklighet. Jag har inte kommit med något nytt. Jag har egentligen bara förvaltat det klassiska arvet och, som han säger, akademiserat det, så att det blivit nästan musealt. Men han har ännu mindre kommit med något nytt än jag.

Jag tror att musikens enda möjlighet att överleva, och då menar jag den stora äkta klassiska rena musiken i dess högsta utvecklade form som konst och hantverk, är att man aldrig tappar greppet om grunderna, och den yttersta och säkraste grunden är melodin. Om man tappar bort melodin och konsten att kunna uppfatta den som uppenbarelse, främst genom naturen, har man tappat bort musiken."

"Men Richard Strauss då? Ser ni inte honom som en fortsättning?"

"Han är en fortsättning på Wagner. Vad gjorde Wagner? Han bara överdrev. Det kan Richard Strauss också göra. Hur skicklig han än är, och det är jag den siste att förneka, tappar han bort sig i djunglerna av sina egna wagnerianska överdrifter i frestelsen att härja fritt i tekniska utsvävningar. Den riktiga musiken drunknar i hans kontrapunktiska oceaner. Inget ont om kontrapunkt, det är den strängaste och mest avancerade formen för skapandet av musik, men den tenderar att övergå i matematik. Jag ser detta som den största faran för musiken: den övergår till att bli bara teknik och matematik. Musik som inte sjunger är inte musik. Redan Bach fastnade i den fällan. Romantikerna hittade en bättre väg genom främst Schuberts melodiska utsvävningar, han visade vägen bättre än någon annan, och Schumann fortsatte där Schubert slutade. Han hade kunnat föra musiken vidare till den stora romantiska blomning av klassisk skönhet och befrielse som låg för dörren och i dess väg, vilken möjlighet Wagner stängde genom sin kupp som dominerande översittare och ångväld som körde över alla andra och trängde ner dem i diket. Inget ont om Wagner, men den som förstätt honom bäst är Nietzsche, som dömt ut honom som människa och monster.

Ursäkta mig. Det var inte meningen att jag skulle belasta er med mina musikaliska besvikelser, men jag har tyvärr ingenting längre att komma med. Min musa och bästa vän, min enda och sista vän, är död, och allt jag vill är att följa henne. Jag har ingenting mera i livet att göra. Ni får ursäkta mig, men jag är mycket trött."

Det var alltför tydligt dags för mig att gå. Jag reste mig. "Ni ser inte frisk ut. Jag tror ni behöver undersöka er hälsa."

"Jag vet att jag är sjuk. Jag vet att jag är dödssjuk. Det är lika bra det. Jag behövs inte längre. Musiken behöver mig inte längre. Clara behöver mig inte längre. Jag är fri och kan gå. Tack för besöket." Han tog mig i handen, och han såg mig forskande i ögonen. Plötsligt kände jag igen den riktige Brahms igen.

"Tack för er bestående tillgivenhet för Robert och Clara. Det värmdde mitt hjärta mer än någon tröst kan göra."

Och han tryckte varmt min hand, och jag avlägsnade mig. Jag skulle aldrig mer få se honom, och knappast någon annan heller.

Han gick bort ganska snart efter det. Det var cancer i levern. Han hade aldrig varit sjuk förut. Det var hela hans natur som reagerade mot Claras avsked och mot det orättvisa öde som förföljde de bästa musikerna grymmast av alla.

Bankruttören

Överklagande av omprövningsbeslut den 10 oktober 2019

Då Skatteverket ignorerat väsentliga fakta i fallet måste omprövningsbeslutet överklagas.

Skatteverket har ignorerat att vederbörande under 2018 hade en årsinkomst på 98,048 kronor och en årshyra på 73,644 och kräver ändå 25,600 i skatt för det året. Jag frågade om det var rimligt vilket inte besvarats. Jag citerar vidare i omprövningsansökan:

”Felet ligger i ignorerandet av mina förluster, vilka är bekräftade och som jag begärt avdrag för, medan ni beskattar mina förluster som vinster. ... Vad än mina besparingar användes till så var det bara utgifter och realförluster, vilket inte bara kan ignoreras och faktureras som inkomster. Faktum är att dessa pengar inte existerat efter mars 2018, och jag kan inte förstå hur man i efterhand kan beskatta pengar som inte finns.”

I oktober 2019 när skatten skall betalas senast den 28-e har vederbörandes tillgångar ytterligare reducerats, framför allt genom indragningen av bostadstillägget, varför vederbörande finner sig bankrutt med skulder på 120,000 och kan vara tvungen att söka skuldsanering och vända sig till kronofogden, vilket ytterligare invalidiserar hans betalningsförmåga.

Detta är andra gången i livet som vederbörande, en fri fattig konstnär inom musik och litteratur, bringas till bankrutt genom Skatteverkets taxering.

Det är förvånansvärt att Skatteverket sålunda insisterar på att göra livet mera besvärligt för småhandlare och fattigpensionärer än det redan är.

Med hänsyn till vederbörandes begränsade betalningsförmåga och hans konsekvent ignorerade massiva utgifter och realförluster, ber jag att beslutet ändras genom reducering av skatten.

Göteborg den 17 oktober 2019

Rembrandtsyndromet

När Rembrandt dömdes till bankrutt förlorade han allt och mer än halva sitt liv. Han förlorade i princip allt han ägde och sitt hem, och kunde bara till nöds fortsätta arbeta i en betydligt torftigare bostad, där han aldrig mer kunde känna sig fri och oberoende. Han blev nästan helt isolerad, gick bara ut när han måste och kände ständigt konkursens skam över sig så att han skämdes för att visa sig för folk och blev folkskygg och rädd för sina medmänniskor men fortsatte att arbeta – det var allt han hade kvar. Situationen är liknande för alla bankruttörer. Henrik Ibsens far gjorde också bankrutt, det påverkade Henrik Ibsens hela liv negativt, och han har skrivit ett drama om traumat (”John Gabriel Borkman”, hans näst sista pjäs). Donald Trump har gjort fem konkurser men skäms inte för det.

Fallet César Birotteau, en roman av Balzac.

Romanen är sällsynt gripande genom att huvudpersonen blir så överväldigande stor i sin litenhet. Han är en enkel hederlig och godtrogen småborgare som säljer parfymer och tror gott om alla människor, och allt går honom väl tills han får den olycksaliga idén att han skall ställa till med en fest för alla sina vänner. Han har ju också fått hederslegionen av Ludvig XVIII vilket ju förpliktar honom till en smula pomp och ståt. Hans väl regisserade bal kostar honom en förmögenhet, efter balen kommer alla de inbjudna vännerna med räkningarna, vilka ruinerar honom, emedan han varit alltför generös. En svår stöld som en av hans egna anställda begått hos honom före balen har han till och med efterskönt före balen utan att ana vad som skulle komma efter balen.

Likväl blir César Birotteau icke en misantrop som Timon. Tvärtom. Romanen kan kallas för en godtrogenhetens tragedi: ju hårdare César Birotteau drabbas av sina "vänners" snikenhet, desto blindare blir han för deras ondska, och desto mer anklagar han endast sig själv. Vännerna vänder detta till sin egen förmån och uppmuntrar honom i hans självanklagelser och tar det som en ursäkt för att överskyla sina tillstymmelse till dåliga samveten med att anklaga honom själva. Denna cynism är fruktansvärd: det är värre att vara dum än att vara brottslig, och penningmakaren är bara vänlig så länge han kan utnyttja den han är vänlig emot.

Kulmen på den tragiska och onödiga konkursen nås när den småaktiga nöthandlerskan gumman Madou får kännedom om konkursen, blir hysterisk och går för att egenhändigt plundra Birotteaus hus för att få ut något av sina pengar. Hon skriker "fördömda pack" så att det hörs över hela gatan och har redan inlett plundringen när César Birotteau stillsamt svarar henne:

"Låt det där vara, ingenting här är mitt, allt tillhör mina fordringsägare. Jag förfogar endast över min egen person, och om ni vill ta den och sätta mig i fängelse, så ger jag er mitt hedersord" (en tår föll från hans ögon) "att jag skall invänta era exekutionsbetjänter...."

Aldrig har en konkurs skildrats så universellt tragiskt som den görs i César Birotteaus fall. Men Balzac går längre. Han nöjer sig inte med att bara åstadkomma en fulländad tragedi. Han tar också en sublim hämnd på alla Birotteaus förföljare.

Boken har en tredje avslutande del som heter "Césars triumf", och det är denna del som gör denna roman till ett av de oöverträffade mästerverken i världslitteraturen. Det visar sig, att när Birotteaus konkurs är total och ingen mera kan göra honom mera illa, så framstår alla de betänkliga omständigheterna i hans konkurs, hans fall synas, och med ens blir det klart för alla att bankruttören är den enda hederliga mannen i Paris och att alla hans vederdelomän varit hyenor som ätit upp honom levande. Den ruinerade har ruinerats emedan han ensam var hederlig i affärsvärlden. Det ena bedrägeriet mot honom efter det andra rullas upp, och det hela slutar med att hans återupprättelse blir fullständig. Till hans ära ordnar hans anhöriga en ny liten bal. När han kommer till balen och äntligen till fullo förstår att hans heder till fullo har segrat över den totala tragedin blir detta för mycket för hans goda hjärta. Efter så mycket sorger blir den minsta lycka den sinnesrörelse som får hans hjärta att brista.

Birotteau är en man som oroar sig, och denna egenskap utnyttjar hans fiender till att oroa honom och pina honom ihjäl, och han är dum som går på det. Han är både dum och enfaldig i sin naiva och ensidiga godtrogenhet, som gör honom inkapabel till att genomskåda sämre hjärtan än hans eget. Det är en psykologiskt mästerlig skildring utan like av hur en god man måste reagera som utsätts för en ondska som han själv är oförmögen till: i stället för att slå tillbaka gör han saken värre för sig själv med att endast grubbla över vad han kan ha gjort för fel. En liten mans konkurs har Balzac gjort till ett Shakespeareskt drama på 400 sidor, och det tog 25 dagar för

honom att åstadkomma det. För ett sådant storverk måste man förlåta Balzac alla hans svagheter, hur stora de än är. Ty i denna roman är Balzac större i sin ödmjukhet än vad han någonsin är i sin storhet.

(ur Essayerna, del 3)

Ur ett brev till en fordringsägare

Fallet: För att göra en lång historia kort: För två år sedan 2017 övertalades jag efter att ha bombarderats med erbjudanden i sex år av ett internationellt förlag, "Author House", att publicera två volymer av mina dikter på engelska, vilket jag gick med på efter att ha konstaterat att jag hade råd med 20 års sparade medel i fonder. De två volymerna av "October Harvest" blev publicerade, jag hade råd, men när jag sålde mina fonder för att finansiera detta väckte detta Skatteverkets uppmärksamhet, som krävde överväldigande belopp i skatt för mina sålda fonder. Detta är vad som ruinerat mig och ingenting annat.

Årets bokmessa

Det är för mycket sagt att det var ett fiasko, men man saknade mycket av vad som tidigare gjort Bokmässan intressant och attraktiv. Även statistiskt har Bokmässans siffror gått ner ända sedan 2003, då den kulminerade i omfattning och popularitet. I år var det nästan 10% färre utställare än förra året, och även besökssiffrorna visade en markant nedgång. Ej heller kunde i år montrarna bjuda på vin, som de alltid plägar göra förut, och ingen fick ta med sig någon alkohol in på Bokmässan, då samtligas medhavda kassar och bagage sorgfälligt kontrollerades vid ingången. Själv framtogs jag en skruvmejsel, en skiftnyckel och en hovtång vid ingången, nödvändiga verktyg för en cyklist vid eventuella haverier, som togs i beslag och förvar tills jag kunde återkräva dem på vägen ut igen. Det var nästan rena muddringen – av säkerhetsskäl.

Även slutkonferensen var avslagen. Den stora presskonferensen som avslutar Bokmässan på söndagen brukade alltid vara nästan en höjdpunkt, då alla närvarande journalister brukade bjudas på vin med tilltugg – förr i världen bjöd Bertil Falck alltid på whisky. I år var det bara en naken föreläsning på pinnstolar utan något extra att komma med – när det var över fick man gå hem hungrig utan behållning.

Även de attraktiva seminarierna var i år färre än någonsin. Temat för i år var "jämförelse, mediemedvetenhet och Sydkorea", och inget av dessa ämnen var särskilt inspirerande. De två första var redan tämligen uttjatade genom sin urvattnade neutralitet och alstrade mest bara likgiltighet, och vad är det med sydkoreansk litteratur? Ingen vet.

Det mest intressanta seminariet var dock uppfriskande kontroversiellt. Det var Anne Holt och Jan Guillou som diskuterade "de svenska och norska tillstånden" med stort och starkt engagemang, då båda hade mycket att säga genom sina negativa erfarenheter av de båda ländernas publik. Båda är ju etablerade romanförfattare med många romaner bakom sig som nått kanske miljoner läsare, och Jan Guillou har ju även norskt påbrå i sin familj, så även han kan förstå båda länderna. Anne Holt belyste framför allt Norges och Danmarks stora oro inför utvecklingen i Sverige. I båda länderna förfasas man inför den växande terrorismen i Sverige med ständigt ökande bilbränder och kriminalitet i växande förstadsghettoer där invandrare numera växer upp utan att ens någonsin lära sig svenska. Sverige har aldrig kunnat gardera sig och hantera den stora invandrarinvasjonen 2015 som utlöste problemen

med framför allt skenande våldtäktsstatistik, som de flesta valt att förtränga och bortförklara. Tydligt är dock denna kritiska utveckling med okontrollerbara invandrarghetton med gängkriminalitet främst bland afrikaner och muslimer ett gemensamt problem för hela Europa och EU, som EU mest verkar främja snarare än behandla, motverka och ta på allvar. I Frankrike har det redan i årtal talats om ett "pågående eskalerande inbördeskrig" mellan växande invandrarminoriteter och de egna minskande fransmännen, vilket mest förträngts och sopats under mattan om inte rentav allt prat om denna sanning brännmärkts som "rasistisk". Naturligtvis måste detta dock bidra till den växande politiska betydelsen av politiska partier som SD (Sverigedemokraterna).

Det andra mest intressanta seminariet handlade om Erik Gustaf Geijer anført av Lars Lönnroth, som själv är en släkting till nämnda diktare. Han beklagade att Geijer nästan är glömd idag, och ändå var han kanske sitt lands mest förnuftiga man på sin tid som diktare, historiker och socialrealist. Han var även tonsättare, vilket tyvärr inte kom fram under seminariet. Däremot belystes en problematik som är alltför vanligt förekommande i de flesta illustra familjer, nämligen förekomsten av en betänkligt hög grad av fall av självmord och mentalsjukdom.

Bland Geijers efterkommande handlade det mest om den så kallade bipolarismen eller mano-depressiviteten, som ju är ett vanligt förekommande mänskligt fenomen, som nästan alla seriösa tänkare drabbas av mer eller mindre under något skede av livet. Vem har inte varit deprimerad? Men bland Geijers efterkommande ledde detta i betänkligt hög grad till självmord, och då blir det allvarligt.

Geijer själv led aldrig av något sådant, så hans produktion står sig i alla väder för alla tider, och det kommer alltid att finnas anledning att återuppsöka och friska upp hans nyttiga lärdomar och utsökta klartänkthet med sunt förnuft som dominerande röd tråd genom hela livet.

Skyggheten

Jag var alltid rädd för människorna
då jag från början lärde mig
att jag ej kunde lita på dem,
vilket var min svåraste besvikelse i livet,
som mycket tidigt separerade mig
från vanligt mänskligt liv i allmänhet.
Jag blev en enstöring från början,
som lärde sig självständighet och oberoende
som enda sättet till att kunna arbeta
med vad jag ville göra och var funtad för
i ostörd isolering helst och därför ensamhet,
som därför blev mitt vanligaste levnadselement.
Som sådan lärde jag mig även ödmjukhet
och att i filosofiskt sund distans betrakta verkligheten
med en desto större kärlek och fördjupad ansvarskänsla
i en empati med allting levande mer innerlig
i odlandet av känslighetens universalism och insikt.
Därför blev mitt arbete min huvudsakliga resurs
som glädje, trygghet, kreativitet och mening med mitt liv.
Det är ej något skryt men blott ett ödmjukt konstaterande
och något av en ursäkt för min ständiga resignation
från allt vad allmänheten bryr sig om och bråkar om,
då ingenting är mera välgörande än privat meditation.

Månadens filmuroal

The Yellow Ticket (Den gula biljetten, 1931)

Laurence Olivier räddar en ung rysk judinna som hamnat i trångmål

Raoul Walsh var aldrig en av mina favoriter. Jag fann ofta hans filmer ganska omänskliga och hårda till naturen, och detta var en alldeles särskilt obehaglig historia men desto väsentligare för dess hänsynslösa realism. Det handlar om prostitution under Tsarrysland närmast före det första världskriget, och den påvisar en avgrund av sociala problem och missbruk, då huvudpersonen Marya Kalish (Elissa Landi) och hennes familj är judar och råkar illa ut för tsarens pogromer. Hennes far hamnar i en fängelsehåla i Sankt Petersburg, där han insjuknar, och enda sättet för hans dotter att besöka honom är om hon kan skaffa en "gul biljett", som är ett pass för prostituerade, vilket gör det möjligt för dem att färdas fritt över hela Ryssland, om de bara regelbundet anmäler sig hos polisen. Hon använder sig av biljetten bara för att besöka sin far och blir aldrig verksam som prostituerad, fastän hon minsann blir ansatt av i synnerhet militärer och särskilt av Lionel Barrymore som den högste polischefen, som samlar på minnen av misslyckade attentat mot honom. I ett kritiskt ögonblick hamnar Laurence Olivier i hennes tågkupé som en brittisk journalist som visar sig vara en räddare i nöden. Finalen är nästan apokalyptisk i skildringen av det kaos som uppstår i Ryssland inför det första världskriget utbrott, men det är en god historia effektivt berättad och mycket intressant för sin ovanliga skildring av livet för prostituerade under tsaren och deras märkliga livsvillkor före de båda världskrigen – vilka bara gjorde allting dubbelt värre i Ryssland.

Twentieth Century (Primadonna, 1934)

En komedi något för briljant och effektiv för att kunna uthärdas utan svårighet

John Barrymore och Carole Lombard utgör det virtuosa paret som gör allt för att driva varandra från vettet från början till slut som regissör och primadonna. Man kan finna filmen något tröttsam i sin ursinniga teatraliskhet och rasande högt uppdrivna tempo, men man måste erkänna det extremt skickliga skådespeleriet hela vägen och till och med ursäkta det ständiga överagerandet för dess dramatiska överlägsenhet. Som komedi är den något åt det ytliga hållet, intrigen är inte särskilt intressant, men det lysande agerandet kompenserar alla brister. Det är Ben Hecht och Charles MacArthur på toppen av deras filmmanusprestationer, och regissören Howard Hawks liksom Carole Lombard och John Barrymore helt enkelt bara följer med i svängen. Den är ett mästerverk i sitt slag, och den svindlande finalen ombord på ett tåg med en av filmhistoriens tokroligaste dårar i farten i bara de mest välmenande avsikter är något av det roligaste som någonsin gjorts på film. Man riskerar att skratta på sig, men man kommer nog aldrig mer att våga utsätta sig för påfrestningarna att se en sådan film igen.

Peter Ibbetson (Fången på Dartmoor, 1935)

Transcendental kärlek som trotsar verklighetens begränsningar

Denna tidiga film av Henry Hathaway är en sorglig historia om ett kärleksförhållande som aldrig blir av. De blir förälskade redan i barndomen och möts sedan på nytt i mogen ålder utan att först känna igen varandra, men de blir omedelbart förälskade i varandra, medan hon då är gift med en förnäm hög adelsman och har en titel och ett slott, dit han som arkitekt blir bjuden på uppdraget att rita ett nytt stall åt dem, och först när detta nästan är färdigt blir det uppenbart för dem båda vilka de är, genom hennes makes genomskådande av deras hemliga kärlek. Sedan börjar tragedin.

Men den är i många avseenden en av de märkligaste filmer Hathaway någonsin gjorde, och ändå gjorde han tjugotals av högsta möjliga kvalitet och bestående värde. På 40-talet specialiserade han sig på konsekvent realistiska filmer ofta tagna direkt ur verkligheten, men denna film från det ljuva 30-talet när Hollywood stod som högst är något helt annat, då nästan hela senare delen av filmen består av drömsekvenser.

När de inte kan få varandra drömmer de om varandra i stället och så realistiskt att föremål de drömmer om till och med materialiseras. Det kan synas befängt, men det gör sig bra på film. Dess utomordentligt högt stående estetiska karaktär förhöjs ytterligare genom Ernst Toch's mycket matchande musik som förtätar den drömska stämningen. Man kan ha synpunkter på Gary Coopers ganska stela skådespeleri, han blev aldrig bättre medan han var som bäst i början på 50-talet i mera garvade roller som i "Sheriffen", medan Ann --- är mera intagande. Cinematografin är utstuderat estetisk hela vägen och gör filmen definitivt till en bestående sevärdhet med mycket tankeväckande innehåll, för dess metafysiska ingrediensers skull med relationer som lever bortom verkligheten och där blir mera verkliga än i verkligheten.

Nothing Sacred (Ingenting är heligt, 1937)

Att göra det bästa av saken när man är döende och vända det till skoj

Detta är en annan halsbrytande komedi av Ben Hecht, som späckar filmen med infall av humor och spetsfundig intelligens, och historien är synnerligen genialisk. Det är godmodig ironi hela vägen, som hänsynslöst driver med journalistiken och exponerar dess fuskspel, då filmens huvudtema just är bedrägeri. Allt är bluff i denna film, alla lever på att bluffa sig fram, ingenting är sant eller verkligt, och för att få vara med måste man själv leva på bluffar. Fredric March är den misslyckade journalisten som alltid skriver fel historia men som alltid gör sig som en praktfull alkoholist, men det förekommer många fyllon här, det ena mer praktfullt än det andra. Huvudpersonen är dock Carole Lombard, som här som comédienne återigen är som allra bäst, och hon skulle fortsätta hålla på så i åtta år till innan en tragisk olycka ändade hennes liv. Karikatyrpanoramata över New Yorks pressliv är här nästan universellt i sitt sprudlande goda humör – ingenting är elakt, allt är bara älskvärd parodi. En av de bästa scenerna är brottningsmatchen, där Fredric March och Carole Lombard i publiken bombarderas av kroppar som flyger omkring från brottningsringen i en hysteriskt rolig återgivning av denna absurda sport. Filmen är dessutom i färg, vilket bidrar med både grädde och socker till njutningen av denna praktfullt roliga komedibankett.

Mysteriet Edwin Drood (1937)

Den olyckliga kärlekens tragedi där svartsjukan fatalt spelar en avgörande roll

Filmen har bemödat sig ordentligt i att återge Dickensstämningarna i katedralkorridorerna och kryptlabyrinterna, med mycket dimmor och korgossekören, och Claude Rains förhöjer Dickensandans realism. Detta var Dickens sista roman och förblev ofullbordad, men efter det sista färdiga kapitlet står det redan klart vem mördaren är, och i bearbetningen för film har man helt enkelt följt och tagit konsekvenserna av Dickens antydningar. När man läser romanen måste man dra den slutsatsen, att Dickens i själva verket inte hade behövt avsluta romanen, och det var kanske därför han inte gjorde det – allt det viktigaste hade redan sagts.

Jasperkaraktären är en av Dickens mest gåtfulla och diskutabla gestalter, en kyrkomusiker i katedralens tjänst som lever ett dubbelliv, och romanen liksom filmen verkar försöka utforska fenomenet dubbelhet och dubbla liv. Han älskar verkligen sin brorson och dennes tillkommande brud, men han är så besatt av förälskelse i bruden och frustrerad genom sina egna sexuella tillkortakommanden att han är på gränsen till sammanbrott och faller för frestelsen att tappa kontrollen – vilket han får anledning att bittert ångra efteråt. Så romanen är i själva verket en

tragedi, och filmen följer den noggrant och tar konsekvenserna fullt ut – vilket Dickens själv tvekade inför och dog.

Både romanen och Claude Rains gör dock Jasperkaraktären oförglömlig.

Joan of Paris (I skuggan av katedralen, 1942)

Paul Henreid på flykt undan tyskarna i det ockuperade Paris och räddad av Michele Morgan

Detta är Paul Henreids och Michele Morgans film, och Thomas Mitchell som prästen och Alan Ladd som den yngre flyktingen tillför extra kryddor till föreställningen. Fem engelsmän håller sig undan i Paris och vill komma därifrån medan Gestapo jagar dem, så det är en människojaktsfilm hela vägen. Michele Morgan är en fullkomligt oskyldig barflicka men blir indragen och kan bara dela sina sorger och bekymmer med en liten statyett av den heliga Johanna på ett litet altare hemma. Paul Henreid finner henne, och en relation byggs upp i bedårande idyllisk skönhet under hård press av mardrömsverkligheten. Det är en njutbar film och en av Robert Stevensons tidigare alster, men även om du ser filmen till slut kommer intrycket av dess mardrömsskräck att hänga kvar länge efteråt, som om det andra världskriget bara hade tagit slut igår.

Between Two Worlds (Till främmande hamn, 1944)

I limbo mellan livet och döden

Edward A. Blatt gjorde inte många filmer, denna var en av hans sista, och det är en av de mest sällsamma upplevelser som någonsin den vita duken kunnat erbjuda. Den bygger på en pjäs av Sutton Vane, som var soldat i första världskriget och led av en svår granatchock som skadade honom för livet, men efter någon tid (liksom Erich Maria Remarque med "På västfronten intet nytt") lyckades han åstadkomma en pjäs och en bok som kunde uttrycka hans känslor av att vara fullständigt bortkommen och förlorad för denna världen. Den filmades tidigare 1930 med Leslie Howard, men den filmen är bara filmad teater utan cinematografi med stela scener som gjorde den ganska genomgående tråkig i sin monoton, medan denna film bättre tagit vara på idén och späckat filmen med fascinerande cinematografi, berikad ytterligare genom något av Erich Korngolds bästa filmmusik och en elit av den tidens bästa skådespelare. Leslie Howards roll som den oförskämde och alkoholiserade journalisten spelas ännu bättre av John Garfield, medan centralgestalterna är det unga gifta paret Paul Henreid och Eleanor Parker. Han är konsertpianist från Wien som har deltagit i motståndsrörelsens kamp i Frankrike och nu försöker fly undan kriget genom att söka sig till Amerika, men han får inget visum och planerar att ta livet av sig, när hans hustru finner honom i hans lägenhet i sista ögonblicket, där handlingen egentligen börjar.

Som film påminner den ganska mycket om Jean Cocteaus "Orfeus" sex år senare, det är samma sorts drömlika värld och existens bortom verkligheten, det är en liknande metafysik, och fastän de är fullständigt olika som filmer så är de andligt besläktade. En film kunde knappast göras mera perfekt och fantastisk i sin verkliga överklighet.

The Story of G.I. Joe (Krigskorrespondenten, 1945)

Den långa marschen från Afrika till Rom genom en oändlighet av regn och rusk, lera och tragedier.

Detta är en konsekvent realistisk skildring av de amerikanska vedermödorna under kriget genom marschen upp från Tunisien genom Sicilien och Italien upp till Rom, där det största problemet på vägen blev Monte Cassino. Skildringen är briljant hela vägen i sin extrema realism, och Robert Mitchum gör ett bestående starkt intryck i en av sina första stora roller. Monte Cassino var ett kloster grundat av den helige Benedikt redan under den äldre medeltiden, det var kanske Italiens största,

mest anrika och viktiga kloster där det låg uppe på krönet av en strategiskt mycket viktig kulle men som tyskarna gjorde om till en stark befästning. Det fanns inget sätt för amerikanerna att komma runt den, då de av respekt för klostret måste dra sig för att anfälla det, men till slut gav general Eisenhower order om att bomba det. Även sedan det reducerats till ruiner och grus kämpade tyskarna vidare och förskansade de sig i ruinerna och gjorde det till den svåraste nöten för amerikanerna att knäcka i Italien. Bara genom att fullständigt förstöra det största och viktigaste klostret i Italien klarade amerikanerna av det.

Det är huvuddelen av filmen, men det förekommer många andra historier på vägen, som den om soldaten som hela tiden kämpar med en gammal fonograf för att få höra sin dotters intalade röst på en liten grammofonskiva bland många andra tragiska episoder. Tillsammans med "Battleground" fyra år senare är denna troligen den bästa och viktigaste amerikanska filmen om den amerikanska insatsen i det andra världskriget i Europa.

Battleground (På främmande mark, 1949)

Ohyggligt svåra omständigheter i vinterkrigföring mot en osynlig omringande fiende

William Wellman har ständigt överraskat mig med sin utomordentliga och överväldigande realism, i synnerhet i sina filmer efter kriget om kriget, som "Järnridån" (1948) som den första avslöjande realistiska filmen om vad Sovjetkommunismen under Stalin egentligen var. "Battleground" är en lika fullständigt sann historia gjord med ännu större realism om de förfärliga förhållandena under kriget i Ardennerlaget i december 1944 kring jul, när tyskarna plötsligt slog tillbaka på allvar, under konstant dåligt väder i snö och lera och en dimma som aldrig lyfte. Van Johnson gör en oförglömlig ledande roll som genom större delen av början av filmen ständigt försöker tillreda några plundrade ägg i sin hjälm, vilket han varje gång blir avbruten i genom nya händelser i kriget. I eländet förekommer det ett antal mycket humoristiska episoder samman med uppslitande tragedier. Det är en stor film och samman med den fyra år tidigare "G.I. Joe" den kanske största om kriget från amerikansk sida.

No Orchids for Miss Blandish (Black Dice, 1948)

Detta är en mycket märklig film genom dess blandning av olika stilar, den ena bjärtare än den andra, då de alla tar ut svängarna ordentligt åt ganska extrema håll. Den är ganska chockerande, och många vill stänga av den genast när de ohyggliga råheterna i början tornar upp sig, som sedan bara blir värre och värre. Samtidigt genomsyras hela filmen av en högt uppdriven romantik, och vad som verkligen förhöjer filmen till klassisk status är den bedårande musiken av George Melachrino i ett förvånansvärt kvalitativt partitur med stor och avancerad orkester, och för dem som inte kan med den råa brutaliteten och omänskligheterna i intrigen måste det framhållas att musiken räddar filmen. Även cinematografin är fascinerande innovativ, och det förekommer praktfulla shownummer på nattklubbens scen. Ingen av skådespelarna är särskilt känd idag, de är väl glömda allihop, men de spelar alla bra under den kvalificerade regin av St. John Legh Clowes – jag har aldrig sett hans namn förut och vet inte om han gjort någon annan film, – det här är kanske hans enda. Historien är extremt dramatisk i alla dess förvirrande komplikationer, och man nästan tvingas till att hata de ledande skurkarna, där de värsta är mamma Ma och Eddie, och det rasande tempot leder till ständigt mera hisnande höjder av det explosiva dramat. Det är en brittisk film, vilket man inte kan tro när alla talar amerikanska och agerar amerikanskt i amerikanska miljöer, och filmen kan ses som något av en ironisk pastisch eller rentav karikatyr på den amerikanska noir-genren. Den är upprörande i sin brutalitet men samtidigt något av ett virtuosprov i stilistisk praktuppvisning, och vare sig man hatar den eller äcklas av den så måste man

medge, att den i all sin fantastiska mångfald i intrigfantasi ändå är näst intill ett mästerverk.

***Orfeus* (1950)**

Ett suveränt spel med speglar i Orfeus kärleksaffär med döden

Detta är en av de mest fascinerande filmer som någonsin gjorts, och det finns nästan ingen film som ens kommer i närheten. Man kommer att tänka på William Dieterles "Portrait of Jennie" och "Lili" med Mel Ferrer och Leslie Caron, men det finns knappast några andra. Den skrevs och regisserades av en poet, som inte bara åstadkom litterär poesi men även visuell sådan, och hela filmen besjålas av kreativ inspiration. Man kan se den oräkneliga gånger, och man bör se om den åtminstone en gång vart tionde år för dess outtömlighet av innovativa pärlor, och språket är lika utsökt som hela filmen genomsyras av utomordentlig stilism i fantasin, intrigen, leken med olika dimensioner, den utstuderade symbolismen, – detta är en modern Orfeussaga placerad i år 1950 med bilar, radio, caféslagsmål, poliser. rättegångsförhandlingar, men allt draperat i gåtfull mystik. Det är som en dröm hela vägen men samtidigt starkt förankrat i en konkret verklighet, och när de rör sig genom den hemska labyrinten mellan liv och död möter de till och med en glasmästare där som försöker sälja sina fönster. Musiken är lika utsökt som hela filmen mest av George Auric, men där förekommer också Glucks "De saliga själarnas dans" som berikar skönheten i det hela. Jean Marais är perfekt som en modern Orfeus, men den som gör det djupaste intrycket är Maria Casares i sitt livs roll. Även Juliette Greco är med i en viktig roll. Kort sagt, i all dess nästan övernaturliga förkonstling är detta ett perfekt mästerverk av en film, som man aldrig skulle kunna se tillräckligt av.

***Island in the Sky* (S.O.S. vi nödlandar 1953)**

Den ofrånkomliga dödsångesten följd av triumfens överlevnad mot alla odds

Denna film var en överraskning både genom sin realism, historia och skådespelare som alla var lysande, speciellt John Wayne, som jag aldrig sett så bra tidigare. Det är ett mänskligt drama om överlevnad trots omänskliga omständigheter som är väldigt extremt i sin maskulina hårdhet. Det förekommer damer också men bara fragmentariskt vid sidan om, då de har det bra hemma utom i sin oro över sina förlorade män. Man lider med de utsatta strandade piloterna ute någonstans i ingenstans i en oändlig oländig vildmark i norra Canada, man fryser med dem i snön, man delar deras utsägliga kval i vissheten om att ingen har någon aning var de är, och allt är fullständigt realistiskt, som en autentisk dokumentär. Den kunde inte ha blivit bättre gjord.

***The High and the Mighty* (Mellan himmel och hav, 1954)**

"Den enda killen som hade mod nog att inte begå självmord" i ännu ett flyghaveri.

Utan dess berömda musik hade denna film varit utomordentligt tråkig och tjugig i sin oändlighet i dröjandet vid i synnerhet kvinnliga hysteriska passagerare, men musiken lyfter filmen från början och räddar den med den äran, och om man bara väntar tillräckligt länge blir man belönad även med action och spänning tillräckligt. Den mest intressanta delen av dramat är spänningarna mellan de båda piloterna, John Wayne och Robert Stack, John Wayne som erfaren veteran som överlevt en del flyghaverier och Robert Stack som går i de hårda erfarenheternas skola. Filmen går in i nästan alla de ombordvarande passagerarnas liv, där den mest intressanta är den påstrukna professorn (David Brian) som presenterar en viktig argumentering om den amerikanska förgiftningen av Stilla Havet genom atombombsprov. Robert Newton är värtaligt med jämte andra personligheter, vars öden man blir insatt i, medan man snart tröttnar på alla de kvinnliga hysteriska anfallen, som bara

förvärrar krisen. Filmens final är nervpåfrestande – skall de klara det eller inte? – och det blir nästan en våldsam uppgörelse mellan de båda ansvariga piloterna. Filmen är i technicolor och ytterst välgjord men är överdrivet lång i sin utsträckning – medan man aldrig glömmer Dimitri Tiomkins musik.

***Charade* (1954)**

James Mason och Pamela Mason gör film tillsammans på gott och ont

Detta är en elegant och ytterst professionellt gjord film av makarna Mason med dem själva i huvudrollerna i tre mycket olika episoder, där en handlar om en mördare, den andra (och mest intressanta) är gjord på en historia av Alexander Dumas om militär disciplin i den österrikiska armén där hedersbegreppet utsätts för den svåraste tänkbara prövning, och där den tredje är en komedi om en arbetsnarkoman som försöker slippa vara affärsman. Dialogen är ytterst skarp och tät hela vägen så att det ibland är svårt att hänga med i den extremt uppskruvade intelligensen, men framför allt är det storartad underhållning. Den är närbesläktad med de tre novellfilmatiseringarna av Somerset Maugham, "Kvartett", "Trio" och "Encore", det är samma sorts högt utvecklade filmiska historieberättande med intensiv dialog och tätt händelseförlopp, så detta är en film man absolut kommer att återvända till för upprykande av vakenheten i ens intelligens.

***A Town Like Alice* (Våld i Malaya 1956)**

En kvinnlig motsvarighet till "Bron över floden Kwai"

Denna film är i svartvitt vilket framhäver dess historias utomordentliga pathos i skildringen av dessa kvinnor som gått förlorade i kriget och aldrig får vila, då de som kvinnor aldrig får tillträde till något fångläger och måste tillbringa kriget under den japanska ockupationen med att oupphörligt irra omkring i Malaya medan fler och fler av dem går under. Ändå skildras en del japaner med djup sympati och intresse. Romanen är av Nevil Shute och är en av hans berömdaste ("Fem svarta höns"), och liksom de flesta av hans romaner är historien tagen direkt ur verkligheten, som dock i det här fallet rörde sig om holländska damer i Indonesien, vilket kan vara viktigt att komma ihåg. Virginia MacKenna i huvudrollen är som alltid en fröjd att uppleva på vita duken för sin skönhet här i sarong och vackrare än någonsin – hon och Peter Finch gör filmen till en oförglömlig upplevelse. Ungefär 25 år senare filmades boken på nytt för TV i många avsnitt, men den var i jämförelse blek och blodlös. Här känner man starkt intensiteten i dramat och krigets ständiga ohyggliga närvaro i varje scen, och allt är konsekvent realistiskt i sitt focus på bara det väsentliga. TV-serien var mycket mera vidlyftig och förlorade sig i onödiga detaljer med mindre kvalificerade skådespelare, medan denna film kommer att utgöra ett bestående monument för alltid.

***Silk Stockings* (Silkesstrumpan 1957)**

Ninotchka 20 år efter Greta Garbo men i färg med musik och dans

Detta blev Rouben Mamoulians sista film och ytterligare ett mästerverk liksom alla de andra. Här ägnar han sig för omväxlings skull åt dans och sång, det är en färgsprakande komedi och mycket njutbar som sådan, som frossar i att ha roligt åt kulturkrockarna mellan amerikansk ytlighet och sovjetisk ortodox kommunism. Cyd Charisse är en rysk kommissarie som sänds ut från Moskva för att tillrättavisa och föra hem tre tidigare ditsända sändebud som fallit för den dekadenta flården i Paris. Fred Astaire är den amerikanske showmannen som försöker använda sig av en berömd rysk kompositör och hans talanger i att göra en amerikansk musikal, medan de ryska sändebudens och Cyd Charisses mission är att rädda den seriöse kompositören från amerikansk vulgaritet och få honom hem till Ryssland. Ingenting går riktigt som någon hade tänkt sig.

Orson Welles version av *Don Quijote* (1962, färdigredigerad 1992)

Den svåra uppgiften att göra en bra film på en misslyckad historia

Filmen lider av att ha blivit lämnad ofullbordad, vilket övertydligt framgår av den bristfälliga tekniska kvaliteten, som skvallrar högljutt om den otillräckliga finansieringen – Orson Welles hade alltid problem med detta, han arbetade i sju år med filmen för att aldrig bli klar med den, vilket projekt fullbordades först långt efter hans död, liksom hans sista film. Ändå lyser hans genialitet igenom överallt i de panoramiska scenerna från livet i Spanien med tjurfäktningar och processioner och ett vimlande folkliv med fester och karnevaler, så trots den dåliga tekniska kvalitén är filmen en fest för ögat. Man måste beklaga att den filmades i svartvitt då man passerar så många oändligt vackra landskap i nästan varje scen, och även kostymerna torde ha varit färgsprakande i praktfull mångfald. Don Quijote själv och Akim Tamiroff som Sancho Panza är också perfekta i rollerna, och när Terry Gilliam senare gjorde sin version av Don Quijote byggde han vidare på många av idéerna här, som om han hade ambitionen att förverkliga Orson Welles drömmar. Vad filmen lider av, liksom alla Don Quijote-filmer, är den erbarmliga historien. Man kan inte bortse från att Don Quijote inte är någonting annat än en hopplöst förvirrad dåre och att Sancho Panza är en hopplös dumbom. Man kan inte läsa romanen med någon njutning då den domineras fullständigt av sanslös och makaber absurditet, och alla filmer på den måste därför lida av samma beklämmande patetiskhet, med två undantag: "Mannen från La Mancha" med Peter O'Toole och Sofia Loren, en musikal som är sammansatt av både realism och fantasi med Cervantes själv som huvudperson, och Graham Greenes "Monsignore Quijote" med Alec Guinness i en modern parafraas med lika mycket snillrikhet som originalet saknar. Orson Welles lyckas pressa in en hel del genialitet i kaoshistorien genom utmärkt regi och högt stående cinematografi, vilket gör filmen njutbar trots allt.

Några milstenar, November 2019

- 4 40 år sedan gisslandramat i Teheran tog sin början.
- 9 30 år sedan Berlinmurens fall.
- 10 Friedrich von Schiller 260 år.
Claude Rains 130 år.
- 12 Grace Kelly skulle ha fyllt 90.
- 16 Suezkanalen 150 år.
"The Sound of Music" 60 år.
- 22 George Eliot (Mary Ann Evans) 200 år.
- 30 Nils Gustaf Dalén 150 år.

Samtal på vägen, del 2: Vidare till Palermo

Som medpassagerare från Rom till Palermo hade jag Ruggiero, en förträfflig levnadskonstnär, som bara kan beskrivas som något av en prakthippie. Han har ett oerhört fascinerande ansikte med stor käft och tjocka läppar, djupt liggande forskande ögon som hela tiden blixtrar av vaksamhet, djupt insjunkna kinder och världens hjärtligaste och generösaste leende. Han är musiker som jag men inom jazzen och spelar både klarinett och saxofon. När vi träffas undviker vi konsekvent att tala om musik, då vi har så helt olika inriktningar, men han är även ytterst verklighetsnära och en filosofisk levnadskonstnär av ansenliga mått. Vi diskuterade

nästan mest den aktuella ekonomiska krisen i hela världen men framför allt i Italien, och jag måste få summera några av hans mest anmärkningsvärda synpunkter:

"Att återvända till naturen är ett nödvändigt alternativ för människan. Det var det redan på Rousseaus tid, Leo Tolstoj framhöll det ytterligare, och båda hade rätt. I våra dagar befinner sig hela industrivärlden i en kris som ständigt förvärras och som ingen kan se något slut på. Materialismen har nått en mättnad och en punkt varifrån den inte längre kan finna någon väg vidare. Den har fastnat i sin egen blindgångsfälla, och blind som den är vägrar den att erkänna det själv. Alternativet naturen kvarstår alltid och förblir alltid den enda vägen vidare och den enda möjligheten till återhämtning och nyutveckling. Ända sedan 60-talet har den helt spontana hippierörelsen med dess olika barn som Greenpeace och miljörelsen stått som envisa och outslitliga vägvisare för detta alternativ till ett alltför artificiellt, onaturligt, omänskligt och överindustrialiserat liv.

Italiens plötsliga devalvering har med en enda liten handrörelse satt hela industrivärlden, hela världsekonomin och hela EG-samarbetet i stormig gungning som hotar att stjalpa hela Maastrichtavtalet. EG är en god och naturlig idé medan Maastrichtprojektet bara är en europeisk hollywooddröm som är omöjlig att genomföra i praktiken. På lång sikt kanske man kan realisera något av de konstruktiva tendenserna i Maastrichtavtalet medan det i sin helhet är en naiv utopi."

"Så du vill att alla skall få klä sig i primitiv extravagans, gå med långt hår, ägna sig åt enbart musik och filosofi, strunta i samhället och få tillgång till alla droger lagligt och billigt utan begränsningar?" löd min provocerande invändning.

"Jag medger att drogmissbruket utgör en betänklig baksida av hippimentalitetens ansikte, men blir saken bättre av att saken total kriminaliseras utan urskiljning? Jag medger att jag och mina vänner utan skrupler använder cannabis ganska regelbundet, men är det bättre med all världens etablerade alkoholism?"

Vi kom inte längre med dessa argument, då han bara kunde vidhålla sin rätt till frihet från samhällets materialism och då jag måste försvara världsordningens politiska samvete och dess nödvändighet.

I samma kupé hade jag även sällskap av en ung man som precis gått ut skolan och nu tvekade inför olika universitetsalternativ. Han var sysselsatt med att resa från universitet till universitet i hela Italien för att säkert kunna välja det enda rätta. Det stora valet gällde en ingenjörsutbildning eller en humanistutbildning. Jag föreslog honom en kompromiss: först det ena och sedan det andra, och det var han inte alls främmande för. Mest lutade han mot Pisa men skulle ändå i lugn och ro tänka över saken på plagerna i hemstaden Palermo under en månads tid. Jag gav honom min adress i Göteborg om han någonsin skulle komma till Sverige, så han kanske dyker upp plötsligt en dag. Han var blond och ytterst försiktig och finkänslig, så vi kom mycket väl överens. Jag fick aldrig veta hans namn.

En tredje passagerare i samma kupé var algerier från Oran. Han hade arbetat i Perugia över sommaren, och vi diskuterade mycket ingående den svåra situationen i Algeriet. Han var en mycket innerlig natur och var ytterst glad och tacksam över att få tala om saken med en europé. Han var helt införstådd med att de nordafrikanska flyktingarna i hela Europa utgjorde ett problem för i synnerhet Frankrike, och hans åsikt var att problemet enbart bestod i att de afrikanska regeringarna var så misslyckade. Endast på grund av rådande diktaturers övervåld och godtycke förekom det så stor utvandring av afrikaner till Europa, så att dessa misslyckade regeringar blev ett problem även för Europa. Det var en hjärtinnetlig människa som bad mig hälsa på honom om jag någon gång kom till Oran. Han gav mig ingen adress, men jag skulle bara fråga, för hela Oran kände ju till Abdul.

När vi kom fram till Palermo lämnade jag tåget i sällskap med den unge studenten. Ruggiero hade gått i förväg, men vi fick se honom igen, då han blivit stoppad av två poliser. Den unge studenten ville ingripa, men Ruggiero gav oss ett förstulet tecken att bara gå vidare och inte kännas vid honom. Jag förstod det så att han ville klara poliserna ensam. Jag kan inte tro att han gjort något eller hade något med sig som han kunde arresteras för, men jag måste medge att han kunde misstänkas för vad som helst genom sitt blotta överromantiska, orakade och utmanande utseende. Det var det sista jag såg av Ruggiero, denne på sitt sätt ganska typiske representant för Palermo, då han både i blodet och i utseendet hade både det normanniska, det galliska, det rövarromantiska och vilda och det vilt sköna, som allt karaktäriserar det fjärran men oemotståndliga Palermo.

Hos mina kära vänner i Palermo talades det mest om relationer och barnuppfostran. Min goda vän Paola har två unga gossar, båda föräldrarna arbetar, och hennes mor är ganska bekymrad över gossarnas vildhet och oro. Tre saker har jag märkt att kan ha en förödande effekt på barns utveckling när det gäller intelligens och självdisciplin:

1. Televisionen. Denna fungerar i många fall som en hjärntvättningsapparat. De flesta tittar för mycket på TV och utsätter sig därmed inte bara för dess radioaktiva strålning, som på lång sikt kan skada hjärnan, utan även för alla TV:s fördummande nonsensprogram, som reklamsnuttar, kalkonfilmer och annan s.k. underhållning, som är så tillrättalagd att tittarna inte ens behöver skratta själva - skrattkörererna gör det åt dem; förödande långa sportprogram och rockkonserter, m.m, och därmed har vi redan presenterat de två andra punkterna.

2. Rockmusik. Mera om det fenomenet nedan. Den inte bara brutaliserar och vulgariserar genom sin primitiva standard med mest slagverk, skrällande elgitarrer och hesa skrin, musik som aldrig skulle hålla utan en förskräcklig förstärkningsapparat, så att den bara gör intryck genom sin allt annat överröstande sinnesbedövande volym; utan den ger även många unga bestående hörselskador för livet.

3. Sport. I och för sig är denna inte skadlig, och det är gamla veteraner väl unnat, som inte längre kan idrotta själva, att få se andra göra det, och alla sporter är i princip hälsosamma om man praktiserar dem och inte bara är fotbollshuligan. Därmed är vi inne på sportens avigsida.

Den har tyvärr ibland våldsamma tendenser. Det händer till och med att barn sätts i kurser för att lära sig självförsvar genom judo och karate. Att lära barn våld är det mest vanvettiga en förälder kan göra, för våld föder alltid bara mera våld. Mest lär sig dock barnen våld genom TV.

Genom dessa tre olater, TV, skvalmusik och våld, utbildas barn till att bli dumma grobrianer. Genom för mycket TV-tittande går de miste om det betydligt mera konstruktiva alternativet kunskapshämtning genom läsning, genom att ägna sig åt syntetisk skvalmusik går de miste om den kvalificerade levande musiken, och genom att bringas till att acceptera våldet blir de ibland till vandaler och huliganer. Det sista är givetvis det värsta.

Varje barn måste lära sig att våld måste undvikas till vilket pris som helst. Det gäller att få dem att fatta att man kommer mycket längre med intelligens och diplomati än med våld. Hur rättfärdigt våld än ibland kan te sig, som till exempel i självförsvar, är det dock i sig alltid det mest föraktliga som en människa kan ägna sig åt och är egentligen berättigat bara som en yttersta nödåtgärd om inget annat alternativ finns.

Föräldrar som agar sina barn lider brist på tålmod, och även detta slag av våld kan endast föda mera våld. Ett slaget barn glömmer aldrig att den som har slagit henne faktiskt har slagit henne, och det med våldets och övermaktens rätt och inte

med lagens. Det finns effektivare straff som gör mera psykiskt ont utan att de innebär våld, som inlåsning, nonchalering och indragning av förmåner. Det sista är väl ofta det mest rättvisa, då den som förbryter sig begår ett litet förräderi och därför förtjänar att berövas något.

Så mycket om mina erfarenheter av bråkiga barn. Varning alltså för TV, rockmusik och allt vad våld heter.

Här kommer nu en särskild paragraf om rockmusik. När jag lämnade Palermo hade jag en säregen upplevelse i tåget. Det var fredag kväll, och tåget var överfullt av ungdomar som allesammans skulle resa till Salerno (nära Neapel) för att där vara med om en rockkonsert med *Dire Straits* från USA (den 19.9). Inget ont i det, kunde man ju tycka, men denna rockkonsertmassutflykt hade för alla dessa ungdomar även en annan innebörd och lockelse. Det visade sig inte genast, men det kröp fram så småningom. Vad de egentligen var ute efter var möjligheten att få delta i en så stor narkotikafest som möjligt. Alla som jag talade med såg fram emot att få tända på, och därmed menas åtminstone både hasch och marijuana.

Sedan var det inte roligt längre att färdas tillsammans med dessa ungdomar. De skulle inte komma bara från Sicilien utan från hela Italien. Redan när de drack vin på färjan framgick det att det att bli yra i huvudet var ett självändamål för dem, och de hade ingen distans eller hanteringskonst alls med detta. Omogna, vackra, förförda och delvis redan fördärvade ungdomar i tusental och även flickor, – hur trist som helst, som om det att fördärva hjärnan för så många skulle vara själva livets mening.

(I nästa nummer: *Från Sicilien till Athen.*)

På grund av rådande omständigheter kommer Fritänkaren inte längre att kunna komma ut med 10 nummer årligen. Det blir i år bara 9 och kanske bara 8 nästa år, beroende på omständigheterna – vi får se, men i varje fall fortsätter den åtminstone.

Göteborg den 26 oktober 2019